

Tavaszi volt akkor. A vadgesztenyék rügyei ragadós fiatalsággal csillogtak a napsugárban, az öreg templom órája zengve ütött tízet és mi össze-vissza rohantunk az udvaron, mint a kis csikók, amikor először látnak zöld gyepet és nem tudják, harapjanak-e belőle, vagy meghenteregjenek benne.

A fiatalabb tanárok hátratett kézzel sétáltak közöttünk és álmodozva néztek túl néha a kőfalra, mely magas volt és kemény, mint maga a törvény, és túl rajta, az apák udvarán illedelmesen sétáltak a tanítónő-képzős kisasszonyok...

Tavaszi zibongás csengését szórták szét az öreg falak; a láрма egyszer csak csendesült, halkult, aztán elhallgatott.

Mi az?

Mindenki az égre nézett. Az öreg templom tornya mellett most bukkant fel egy furcsa madár, melynek két lába, mint két fonál úszott utána, nyakát különösen megtörve tartotta és hangosan azt mondta: Kvak... kvakvak. De a szárnyát alig mozdította, amíg átsuhan felettünk.

– Gólya! Gólya! – kiabáltak a városi csemeték és újból rohanni kezdtek, mert a madár ismeretlen volt és nekik nem hozott semmi üzenetet.

Hosszan néztem a madár után.

Eszembe jutott a nádas, az öreg fűz, melynek odvában a szalakóta költött, a cigányok sátora, melyben kék füst és fekete rajkók születnek és szomorú lettem. Messze még a vakáció...

A másik fánál is állt valaki. Kalapját kezében tartotta és még mindig az eget nézte, mintha látná még a nagy madarat.

– Hallod a szamarakat – mondtam –, gólyának nézik a szürke gémet...

Felém fordult. Szemei csillogtak és ritka, szőke haja imbolygott a szélben. Walter Karcsi volt, az új fiú, aki évközben valamelyik pusztáról került köztünk, hol az apja intező volt...

– Ismered? – kérdezte és először mosolygott, mióta elfoglalta csendesen a helyét az osztályban.

– Ismerem-e? – legyintettem. – Nem mozog a nádasban madár, melyet nem ismerek. Te is?... – és a következő percben már régi ismerősök voltunk.

Jó barátok lettünk. A puszták elhagyott világa, a réteken kószáló lenge füst emléke – mely a pásztor-tüzek száján terem – egymáshoz tereltek bennünket. Órák alatt összenéztünk néha, mint akik ősi titkot őriznek és tízpercekben elhúzódtunk a többiektől és álmodoztunk titokzatos nagy vizekről, mely fölött imbolyogva járnak ritka madarak. Zsebünkben pedig ott tanyázott a csúzli.

Magyarul gumipuskának mondják, de mi abban az időben nem rajongtunk annyira magyar tanárunkért, hogy magyarosító törekvéseink lettek volna.

A csúzli nem veszélyes szerszám annak kezében, aki nem ért hozzá. De mi értettünk. Félelmetesen. A sürgönydróton csiripelő veréb éppen úgy nem volt tőlünk biztonságban, mint a levélhordó, aki az intő-cédulákat csak a családfőnek adta oda, de Ring bácsi színes virággömbjei se, ki szívből üldözte csúzlista hajlamainkat.

Madárskalp, tojás, lepke, bélyeg és reklámgyűjteményünk álma lett minden «jóraivaló» ifjúnak, ki az-idejéig a második bé «hallgatója» volt.

Később – amikor már a legifjabb verebek is ijedten szárnyaltak el, ha zsebünkbe nyúltunk, a postásért majd kicsaptak bennünket, Ring bácsi pedig összes haját kitepte a pompás üveggömbök romjai felé, – később hosszabb kirándulásokat tettünk a környékbeli verebek és távirópóznák porcelán szigetelőinek őszinte bánatára.

Harapós kutya? Hahaha...

Karcsi lőtt, amikor a kutya elindult felénk, s ha ez nem törte meg a rohamot – közelről én, s a kutya üvöltve inalt békésebb tájakra. Igaz, mi is, mert a környékbeli gazdák – érthetetlen! – nem szerették, ha házörzőjük a nadrágunk nagyobb darabja nélkül tért vissza...

Különösen a vizek mente vonzott bennünket. Valami homályos vándorösztön ködlött bennünk és a folyó mentén fáradhatatlanul mentünk lefelé, mint dalos vándorlegények az elmúlt időkben, amikor messzebb voltak a városok egymástól, kapuk őrizték a polgárok vagyonát és szigorú törvények – no meg vasrács – az asszony nép erejét.

Karcsi kék szeme ilyenkor felmelegedett, vékony lábszárait szaporábban szedegette és taktusra dúdolt valami nótát...

– Hopp! – olyan szeme volt, mint a héjának – látod a patkányt?

A vágóhíd táján jártunk akkor, mely a folyóparton volt és úgy látszik, valamelyik fürödni vágyó patkány lubickolt alattunk.

Karcsi becsukta a jobb szemét, – gondos célzásnál ez fontos – a patkány pedig nyikorogva fordult ketőt-hármat a szennyves vízben, mielőtt elnyúlt volna végképpen.

Karcsi rám nevetett

– Ez volt a lövés! Mi?

Aztán továbblépdeltünk a vízparton, hol barkákat szült már a fű vékony ága és a százszorszép ezer kis csillagszeme nevetett felénk.

Amikor a folyó háta zöldesbarnára változott és messze a hátunk mögött a nap vörös arcába benyúlt a város füstös kezével – megfordultunk, hogy vacsorára még hazaérjünk. Szomorúan bandukoltunk ilyenkor és öregek lettünk lelkünkben, akik előtt nincs már semmi új, csak a szürke másnap és benne egy pár elkészítetlen házifeladat.

Jött a húsvét. Én már hatszor is összeraktam kis motyómat izgalmas örömben az útra; már hallottam a feltámadásos harangok kongását és megvásároltam a hosszúszerű pipát Józsi kocsisunknak, ki egy ilyen pipáért gyilkolni is hajlandó lett volna, ha nekem nem lett volna elég egy pár örvösgalambra szóló ígéret.

Karcsi napról napra szomorúbb lett. Hiába hívtam, nem jöhetett velem, mert vendégeik érkeztek az ünnepekre, köztük valami befolyásos nagybácsi, aki Karcsit látni akarta s akitől Karcsi atyjának állása is függött...

Szidtuk a nagybácsit és karonfogva járkáltunk a tízperces szünetekben. Karcsi sóhajtott néha, én pedig szégyelltem magam, mert nem tudtam mutatni, hogy vele szomorkodom.

– Mit hozzak Neked? – kérdeztem.

– Semmit, – mondta. – Jegyezd fel, mit lőttél, merre jártál és majd elolvassuk együtt, mintha ott lettem volna...

Órán néha átnéztem hozzá, de nem nézett vissza. Maga elé meredt és én úgy éreztem, megcsaltam legjobb barátom.

Utolsó óra volt. A tanár urak jókedvűen, minden komoly cél nélkül forgatták a félelmetes noteszokat és nem osztályoztak... Főleg azokat szólították, akik biztosan tudták az anyagot, aztán megszólalt a csengő. A nevető csilingelés végigszaladt az öreg boltívek alatt, betáncolt a szívünkbe, ott visszhangzott még sokáig, azután kiröppent az ablakon.

Hangosan kiáltottunk „Boldog ünnepeket!” és ki-tárultak az ajtók széles, szabadságosra.

A rohanás vágya minden tagomban ott bizsergett, de Karcsi szomorú, lassú készülődése belém horgolt és utolsónak lépkedtünk le a vásott lépcsőn, melyek csodálkozva adták aláánk fogaikat és bizonyára azt gondolták: betegek vagyunk.

– Elmúlik ez is... – vigasztaltam Karcsit, de aztán csak hallgattunk, mert éreztem, nem igaz szívből beszélek.

– A vonathoz lemegyek még elbúcsúzni – nyújtotta kezét kapujukban és elfordult. Vidám, vékony kis lábszárai a lötyögős nadrágban most szomorúan viték el tőlem Karcsi bánatát.

Az állomáson már vidámabb volt.

– Hoztam valamit Neked, – mondta – nem örökbe,

csak kölcsön a vakációra. Add becsületszavad, hogy nem bontod fel, csak a vonaton.

Adtam. Össze-vissza beszéltem aztán, figyelmetlenül, mert az utazás láza már elfogott és más világban éltem, mint Karcsi, aki ott állt a peronon, amíg csak láttam a vonat ablakából. Vásott kis kalapjával integetett felém, ritka, szőke haját meglegte a tavaszi szél, aztán elveszett a szemem elől, mert kö-zénk állt fakó arcával a távolság és az idő.

Óvatosan bontogattam ki csomagját.

– Istenem! Karcsi, te vagy a legjobb barát a világon! – susogtam. A lány selyempapír ölében ott feküdt álmaink álma, egy gyári csúzli, bőrrel bevont vaságassal...

Még egyszer az ablakhoz ugrottam, hogy hátha látom még kis barátom, de ekkor már messze jártunk, s a város csak egy kormos folt volt a zöld mezők üde ágyában.

Hazulról azonnal írtam: – Karcsikám, nagy örömet szerezte nekem és igazán mondom – ennél már csak az lenne nagyobb öröm, ha itt lehetnél...

A napok aztán elrepültek. Elnémultak a harangok, hogy aztán hujjogó allelujával újra feltámadjanak, megettük a szentelt kalácsot és sonkát, kiszakítottam az új nadrágom és a királyi csúzlival belőttem a falu egyetlen tükörablakát, mely egyúttal Háberfeld bácsi boltjának kirakata is volt...

Más érdemleges esemény nem történt.

A vonat aztán újra belerántott a zöld mezők tenge-rebe, mely felett bíbicek villogtatták szárnyaikat és nemsokára feltűnt a szürke folt, a város, melyben egyetlen öröm várt rám: Karcsi.

Szinte jólesett most, hogy én vagyok kicsit szomorkás és Karcsi lesz majd vidám, amint meglegeti zöld kalapját az állomáson és én hálásan visszaadom a nagy szerszámot: a csúzlit.

Karcsi nem várt az állomáson, hiába nézegettem.

– Nem engedték talán – gondoltam – és szidtam a nagybácsit, akinek mindig rosszkor volt szüksége Karcsira.

Csendesen lépkedtem hazafelé. Csodálatos – nem változott semmi. Az emberek csak úgy jönnek-men-nek, mint azelőtt, a galambok is vidáman forognak a levegőben, vidáman indulóra füttyent a vonat, pedig – Istenem! – vége a szabadságnak. Hát nem látja ezt meg senki rajtam?...

A szobám ásítva fogadott. Könyveim rosszindula-túan lapultak az asztalon, melynek közepén fehér pa-pírlap idegenkedett.

„F. I. úrnak, tanuló, helyben.”

Unottan bontogatom. Négyfelé nyílik. Ezüstös kék a kerete, kereszt a felső szélén, s a közepén vigyorgó fekete betűk:

„Walter Károly élete 12. évében... visszaadta lelkét...”

Mintha zörrenve kinyílt volna az ablak és jeges szél kuszált volna torz, értelmetlen, fájdalmasra arcom... Lerogytam a székre.

– Istenem! Nem lehet... a szabadság is elmúlt... Nem! Nem igaz! Karcsikám! Hiszen még nálam van a csúzlid... Hogy adom én ezt vissza?... – És könnyeim odafolytak itatósomra, melyen tíz nappal előbb még Karcsi rajzolgatott.

Vigasztaltak. Nem lehetett. Az elmúlás lehetetlensége vajúdott bennem, kegyetlen miértekkel és a csúzli égetett, mintha megcsaltam volna halott kis barátom.

Délután ténferegtem az utcákon, nem ismertem meg senkit. A hársfák lassan mentek el mellettem és amikor a nap már hosszúra nyújtotta homályos árnyékom, úgy éreztem, mintha cél lenne már utamban, amikor felbukkantak a barkás ágú szomorúfűzök és alattuk a temető.

Mentem az árnyékom után.

Az öreg sorok után fiatalabbak jöttek, még fiatalabbak és a szemem most már lázasan olvasta a neveket. Néha megálltam. Talán nem is igaz?... Talán más... talán... ó, Istenem!

– Walter Károly – és szemeim tele lettek könnyel. Aztán leborultam a nyers földre, melyen kegyetlenül terpeszkedtek meredt, hideg koszorúk.

Imádkoztam. Aztán elhajtottam egy széles szalagot a dombról, belevájtam kezemmel a földbe és a kis gödörbe odatettem a csúzlit. Be is hantoltam. És szóltam olyan halkán, hogy magam se hallottam:

– Karcsikám... visszahoztam... nincs semmi baja... és kérlek, ne haragudj rám... Miatyánk...

Az út végéről még visszanéztem. A keresztek országából kinőtt ekkor Karcsi fejfája és kitárta felém karjait.

Túl a temetőn felhőpárnákat rántott magára a tűnő nap. A dombra futó országúton mintha Karcsi távolodott volna. Vékony lábszárait vidáman szedegette, kopott, kis zöld kalapja már a fénylő felhőig ért és kezét a zsebében tartotta.

Azt hiszem, a csúzli volt benne.

(1936)

*

Megjelent a Nimródban, 1936. június 20-án. Később – 1972. áprilisában – a Katolikus Magyarok Vasárnapja közölte. Tartalmazza az Öreg utakon (1941), a Barangolások (1968) és a Sárgaréz patkók (2007) c. kötetek.

*

Walter Károly (Cegléd-szentmiklóspusztá, 1901. február 21. – Kaposvár, 1914. május 20.) Tüdőgümőkór következtében halt meg. * Az 1913/1914-es tanévben Fekete István legközelebbi barátja a kaposvári polgári fiúiskolában. A „Ballagó idő”-ben hosszán és szeretettel emlékezik rá az író. (Sánta Gábor: Fekete István – ki kicsoda)